

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARINING METAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Esonmirzayeva Madinabonu

Farg‘ona davlat universiteti doktoranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23660825>

Annotatsiya: Ushbu tezida bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining metakompetentligini rivojlantirish muammosining ilmiy-nazariy asoslari yoritilgan. Zamonaviy ta‘lim sharoitida pedagogning kasbiy bilim va ko‘nikmalari bilan bir qatorda, o‘z faoliyatini tahlil qilish, mustaqil qaror qabul qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish hamda o‘z kasbiy rivojlanishini rejalashtirish qobiliyatlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, metakompetentlikning mazmuni, uning bo‘lajak o‘qituvchilar kasbiy tayyorgarligidagi o‘rni va uni rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, «Pedagogik mahorat» fanining talabalarda refleksiv fikrlash, o‘z-o‘zini baholash va pedagogik faoliyatni takomillashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlariga e‘tibor qaratiladi. Metakompetentlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim jarayonini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: metakompetentlik, bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi, kasbiy kompetentlik, refleksiv fikrlash, o‘z-o‘zini baholash, pedagogik mahorat, kasbiy rivojlanish.

Kirish

Bugungi kunda ta‘lim tizimida yuz berayotgan o‘zgarishlar bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayoniga yangicha yondashuvlarni joriy etishni talab qilmoqda. Zamonaviy pedagog nafaqat o‘z fanini chuqur bilishi, balki pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishi, o‘z faoliyatining samaradorligini baholashi, ta‘lim jarayonidagi muammolarga mustaqil yechim topishi va kasbiy rivojlanish strategiyasini belgilay olishi lozim.

Mazkur talablar bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarida metakompetentlikni rivojlantirish masalasining dolzarbligini belgilaydi. Chunki boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘quvchilarning dastlabki bilim, ko‘nikma va qadriyatlarini shakllantirish bilan birga, ularning mustaqil fikrlashi va o‘rganishga bo‘lgan munosabatiga ham ta‘sir ko‘rsatadi.

Asosiy qism

Kompetentlik shaxsning muayyan faoliyatni samarali amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va tajribalarni amaliyotda qo‘llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Metakompetentlik esa ushbu imkoniyatlardan ongli foydalanish, o‘z faoliyatini kuzatish va tahlil qilish, o‘zlashtirilgan bilimlarni yangi vaziyatlarga ko‘chirish hamda o‘z rivojlanishini mustaqil boshqarish bilan bog‘liq yuqori darajadagi integrativ qobiliyat sifatida talqin qilinishi mumkin.

A.V. Xutorskiyning kompetensiyaviy yondashuvga oid qarashlarida ta‘lim natijalarini amaliy faoliyat bilan bog‘lashga alohida e‘tibor qaratiladi. I.A. Zimnyaya esa kompetensiyalarni ta‘lim va faoliyat bilan bog‘liq murakkab shaxsiy-ijtimoiy sifatlar tizimi doirasida tahlil qiladi. Ushbu yondashuvlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini faqat nazariy bilimlarni egallash bilan cheklemasdan, ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llash va o‘z faoliyatini baholash bilan bog‘liq holda o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Mazkur nazariy qarashlardan kelib chiqib, ushbu tezis doirasida **metakompetentlik — shaxsning o‘z bilim va kompetensiyalarini anglash, ularni muayyan vaziyatga mos ravishda**

qo‘llash, faoliyat natijalarini tanqidiy tahlil qilish va keyingi rivojlanish yo‘nalishlarini mustaqil belgilash qobiliyati sifatida izohlanadi.

Bo‘ljak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining metakompetentligini rivojlantirish quyidagi o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarni qamrab olishi mumkin:

1. **Kognitiv yo‘nalish** — pedagogik bilimlarni anglash, taqqoslash, umumlashtirish va yangi vaziyatlarda qo‘llash.
2. **Refleksiv yo‘nalish** — o‘z faoliyati, qarorlari va erishilgan natijalarini tahlil qilish.
3. **Strategik yo‘nalish** — pedagogik muammolarni hal etish usullarini tanlash, maqsad qo‘yish va faoliyatni rejalashtirish.
4. **O‘zini boshqarish yo‘nalishi** — mustaqil ta‘lim olish, o‘z rivojlanishini baholash va kasbiy o‘zish ehtiyojlarini aniqlash.
5. **Amaliy-faoliyat yo‘nalishi** — egallangan bilim va ko‘nikmalarni real yoki modellashtirilgan pedagogik vaziyatlarda qo‘llash.

«Pedagogik mahorat» fanini o‘qitish jarayonida ushbu yo‘nalishlarni rivojlantirish uchun muammoli vaziyatlar tahlili, pedagogik keyslar, refleksiv kundalik, o‘z-o‘zini baholash, mikrodars va hamkorlikdagi muhokama kabi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Masalan, talabaga boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining darsdagi faolligi pasaygan vaziyat taqdim etiladi. Talaba muammoning sabablarini aniqlaydi, bir nechta pedagogik yechimni taqqoslaydi, eng maqbul usulni tanlaydi va kutilayotgan natijalarni belgilaydi. Mashg‘ulot yakunida u tanlangan yechimning samaradorligini tahlil qilib, keyingi faoliyati uchun xulosa chiqaradi. Bunda topshiriq nafaqat pedagogik bilimlarni qo‘llashga, balki fikrlash jarayonini anglash va boshqarishga ham xizmat qilad

Shu asosda metakompetentlikni rivojlantirish jarayonini maqsadli tashkil etish, o‘quv topshiriqlarini muammoli vaziyatlar bilan boyitish, refleksiv tahlilni muntazam yo‘lga qo‘yish va talabalar rivojlanishini mezonlar asosida baholash muhim metodik vazifalar hisoblanadi.

Xulosa

Bo‘ljak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining metakompetentligini rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Metakompetentlik pedagogning bilim va ko‘nikmalaridan ongli foydalanishi, o‘z faoliyatini tahlil qilishi, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishi hamda kasbiy rivojlanishini rejalashtirishida namoyon bo‘ladi.

«Pedagogik mahorat» fanida muammoli topshiriqlar, pedagogik vaziyatlar tahlili va refleksiv metodlardan tizimli foydalanish ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Bunda ta‘lim jarayonining samaradorligi talabalarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda, ularni amaliyotda qo‘llash, o‘z faoliyatini baholash va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatlari orqali ham aniqlanishi lozim.

Demak, metakompetentlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodikani takomillashtirish bo‘ljak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining mustaqil fikrlaydigan, refleksiv yondashadigan va kasbiy rivojlanishga tayyor mutaxassislar sifatida shakllanishiga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // *Народное образование*. — 2003. № 2. С. 58–64.

“Boshlang‘ich ta‘lim tizimida zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirish: integrativ yondashuvlar va amaliy yechimlar” mavzusidagi Respublika anjumani materiallar to‘plami.
NamDPI 2026-yil 9-oktabr

2.Зимняя И.А. Ключевые компетенции новая парадигма результата современного образования // *Высшее образование сегодня*. — 2003. — № 5. С. 34–42.

3.OECD. *The Definition and Selection of Key Competencies: Executive Summary*. Paris: OECD, 2005.

4.UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. — Paris: UNESCO, 2021.